

**QASHQADARYO VILOYATIDA BALIQCHILIK
KLASTERLARINI TASHKIL ETISHNING ZARURATI**

Yaxshiboyev Barot Abdulhaqovich

Qarshi davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada Qashqadaryo viloyatida baliqchilik klasterlarini tashkil etish zarurati iqtisodi geografik nuqtayi nazardan asoslab beriladi. Tadqiqotda hududning suv resurslari salohiyati, tabiiy-iqlim sharoitlari hamda mavjud baliqchilik xo'jaliklarining rivojlanish holati tahlil qilinadi. Shuningdek, aholi oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabining ortib borishi, baliq mahsulotlari iste'molini kengaytirish hamda import o'rnini bosuvchi ishlab chiqarishni rivojlantirish masalalari yoritiladi.

Kalit so'zlar: baliqchilik klasteri, oziq-ovqat xavfsizligi, suv resurslari, hududiy rivojlanish, import o'rnini bosish, iqtisodiy samaradorlik, qishloq xo'jaligi tarmoqlari, ishlab chiqarish integratsiyasi, aholi iste'moli.

Аннотация. Данная научная статья обосновывает необходимость создания рыболовных кластеров в Кашкадарьинской области с экономико-географической точки зрения. В исследовании анализируется потенциал водных ресурсов региона, природно-климатические условия и развитие существующих рыболовных промыслов. Также рассматриваются вопросы растущего спроса населения на продукты питания, расширения потребления рыбной продукции и развития импортозамещающего производства.

Ключевые слова: рыболовный кластер, продовольственная безопасность, водные ресурсы, региональное развитие, импортозамещение, экономическая эффективность, сельскохозяйственные сектора, производственная интеграция, потребление населения.

Abstract. *This scientific article justifies the need to establish fisheries clusters in the Kashkadarya region from an economic and geographical point of view. The study analyzes the potential of water resources of the region, natural and climatic conditions, and the development of existing fisheries. It also covers the issues of increasing population demand for food products, expanding consumption of fish products, and developing import-substituting production.*

Keywords: *fisheries cluster, food security, water resources, regional development, import substitution, economic efficiency, agricultural sectors, production integration, population consumption.*

Kirish. Bugungi kunda jahon miqyosida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, aholining sifatli oqsil mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirish hamda tabiiy resurslardan samarali foydalanish masalalari dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan baliqchilik tarmog'i qishloq xo'jaligining eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. So'nggi yillarda ko'plab rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda baliq yetishtirish jarayonlarini klasterlash asosida tashkil etish, ya'ni ishlab chiqarish, qayta ishlash, saqlash va realizatsiya jarayonlarini yagona hududiy-iqtisodiy tizimga birlashtirish tajribasi keng qo'llanilmoqda. Bunday yondashuv resurslardan tejamkor foydalanish, ishlab chiqarish tannarxini pasaytirish hamda yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish imkonini bermiqda. Shu sababli baliqchilik klasterlarini tashkil etish masalasi jahon miqyosida barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

O'zbekistonda qishloq xo'jaligini diversifikatsiya qilish, aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini mahalliy ishlab chiqarish hisobidan ta'minlash hamda importga qaramlikni kamaytirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish orqali arzon va biologik jihatdan to'yimli mahsulotlar yetishtirish imkoniyatlari kengaymoqda. Qashqadaryo viloyati hududida mavjud suv omborlari, kanallar,

kollektor-drenaj tarmoqlari hamda sun'iy havzalar baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirish uchun muayyan tabiiy-resurs salohiyatini yaratadi. Biroq hozirgi kunda mazkur imkoniyatlardan yetarli darajada kompleks va tizimli foydalanilmayotgani, ishlab chiqarish, qayta ishlash va bozorga chiqarish jarayonlari o'rtasida uzviy bog'liqlikning yetarli emasligi kuzatiladi. Shu bois Qashqadaryo viloyatida baliqchilik klasterlarini tashkil etish hududning iqtisodiy salohiyatini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish hamda oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash nuqtayi nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Baliqchilik klasterlarini tashkil etish hududiy-iqtisodiy jihatdan o'zaro bog'langan subyektlarning yagona ishlab chiqarish zanjiriga birlashtirilishini nazarda tutadi. Klaster tarkibiga baliq yetishtiruvchi xo'jaliklar, baliq chavoqlari tayyorlovchi inkubatsiya markazlari, yem ishlab chiqarish korxonalari, baliq mahsulotlarini qayta ishlash va sovitish sexlari, shuningdek, logistika va savdo tarmoqlari kiradi. Mazkur subyektlar o'rtasida vertikal va gorizontal integratsiyaning shakllanishi ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligini ta'minlaydi hamda mahsulot tannarxini pasaytirish imkonini beradi. Hududiy jihatdan bir-biriga yaqin joylashgan xo'jaliklar o'rtasida texnologik hamkorlikning yo'lga qo'yilishi resurslardan birgalikda foydalanish, transport xarajatlarini kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu asosda baliqchilik klasteri hududiy ishlab chiqarish tizimi sifatida shakllanadi.

Baliq yetishtiruvchi xo'jaliklar klasterning asosiy bo'g'ini hisoblanib, ular inkubatsiya markazlari bilan bevosita ishlab chiqarish aloqalariga ega bo'ladi. Inkubatsiya markazlari baliq chavoqlarini yetishtirib, klaster tarkibidagi xo'jaliklarni sifatli biologik material bilan ta'minlaydi, bu esa mahsulдорlikning barqarorligini kafolatlaydi. Yem ishlab chiqarish korxonalari esa baliq uchun zarur bo'lgan ozuqa mahsulotlarini mahalliy xomashyo asosida tayyorlash orqali importga qaramlikni kamaytiradi. Ushbu uch bo'g'inning o'zaro uzviy integratsiyasi ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirish, yetishtirish jarayonini standartlashtirish hamda mahsulot sifatini oshirish imkonini beradi. Natijada klaster

ichida yopiq ishlab chiqarish sikli shakllanadi.

Baliq mahsulotlarini qayta ishlash va sovitish sexlarining klaster tarkibiga kiritilishi hududiy qiymat zanjirining to'liq shakllanishiga xizmat qiladi. Qayta ishlash korxonalarida baliqni tozalash, muzlatish, qadoqlash va yarim tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish orqali qo'shimcha qiymat yaratiladi. Sovitish infratuzilmasining mavjudligi mahsulotni uzoq muddat saqlash va mavsumiy tebranishlarni kamaytirish imkonini beradi. Bu holat bozorlarga uzluksiz yetkazib berishni ta'minlab, klaster ishtirokchilarining daromad barqarorligini oshiradi. Shu bilan birga, qayta ishlash korxonalarining baliq yetishtirish hududlariga yaqin joylashtirilishi transport xarajatlarini kamaytiradi va mahsulotning tez buzilishini oldini oladi.

Logistika va savdo tarmoqlari baliqchilik klasterining bozor bilan bog'lovchi asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Transport-logistika markazlari orqali mahsulotni hudud ichida va respublika miqyosida samarali taqsimlash imkoniyati yaratiladi. Savdo tarmoqlari, jumladan, ulgurji bozorlari, chakana savdo shoxobchalari va umumiy ovqatlanish korxonalari bilan tuzilgan shartnomalar mahsulot realizatsiyasining kafolatlangan bozorini shakllantiradi. Shu asosda klaster ichida ishlab chiqarish hajmi bozor talabi asosida rejalashtiriladi, bu esa ortiqcha ishlab chiqarish va yo'qotishlarning oldini oladi. Natijada klasterning hududiy-iqtisodiy barqarorligi mustahkamlanadi.

Baliqchilik klasterlarini boshqarish mexanizmlari ishlab chiqarish subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni muvofiqlashtirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Klaster doirasida yagona boshqaruv markazi yoki muvofiqlashtiruvchi tashkilot faoliyat yuritishi ishlab chiqarish, logistika va moliyaviy jarayonlarni tizimli boshqarish imkonini beradi. Davlat tomonidan soliq imtiyozlari, kredit resurslari va subsidiyalar orqali qo'llab-quvvatlash klasterlarning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ilmiy-tadqiqot muassasalari va ta'lim tashkilotlari bilan hamkorlikda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga imkon yaratadi. Shu tarzda hududiy-iqtisodiy mexanizmlar va tashkiliy modelning uyg'unligi Qashqadaryo viloyatida baliqchilik

klasterlarini shakllantirishning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi.

Qashqadaryo viloyati tabiiy geografik jihatdan baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish uchun muayyan qulay sharoitlarga ega hududlardan biri hisoblanadi. Viloyat hududi asosan quruq va keskin kontinental iqlim mintaqasida joylashgan bo'lib, yoz oylarida yuqori haroratning uzoq davom etishi suv havzalarida biologik mahsuldorlikning ortishiga imkon yaratadi. Baliq yetishtirish uchun muhim bo'lgan vegetatsiya davrining uzoqligi, suv haroratining yil davomida nisbatan barqaror bo'lishi, shuningdek, quyosh radiatsiyasining yuqori darajasi plankton va yem-xashak bazasining tabiiy shakllanishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, qish mavsumining nisbatan qisqa davom etishi baliqchilik xo'jaliklarida sun'iy isitish xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi, bu esa ishlab chiqarish tannarxining pasayishiga xizmat qiladi. Demak, hududning iqlimiy xususiyatlari baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish uchun tabiiy omil sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Viloyatning suv resurslari baliqchilik faoliyatini tashkil etishda asosiy tabiiy baza hisoblanadi. Qashqadaryo viloyati hududidan oqib o'tuvchi Qashqadaryo va uning irmoqlari, shuningdek, suv omborlari va irrigatsiya tizimlari hududda baliqchilik xo'jaliklarini joylashtirish uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, irrigatsiya maqsadida barpo etilgan suv omborlari va yirik kanallar nafaqat sug'orish, balki baliq yetishtirish jarayonida ham samarali foydalanish imkoniyatiga ega. Bundan tashqari, viloyat hududida mavjud kollektor-drenaj tarmoqlari orqali yig'iladigan suvlarni qayta ishlash va moslashtirish asosida baliqchilik ehtiyojlariga yo'naltirish imkoniyati mavjud bo'lib, bu suv resurslaridan kompleks foydalanishning muhim yo'nalishlaridan biri sanaladi. Shu jihatdan, viloyatdagi suv xo'jaligi infratuzilmasi baliqchilik tarmog'ining hududiy rivojlanishida muhim omil bo'lib maydonga chiqadi.

Qashqadaryo viloyatida sun'iy suv havzalari va baliq yetishtirishga mos bo'lgan yer maydonlarining mavjudligi baliqchilik tarmog'ini kengaytirish uchun muhim imkoniyatlar yaratadi. Qishloq xo'jaligida foydalanilmayotgan yoki meliorativ holati murakkab bo'lgan ayrim yer uchastkalarini sun'iy hovuzlar tashkil etish orqali baliqchilik xo'jaliklariga aylantirish mumkin. Bunday hududlarda baliq

yetishtirish orqali yer va suv resurslaridan samarali foydalanish ta'minlanadi, shuningdek, ekologik jihatdan nisbatan barqaror ishlab chiqarish shakli yuzaga keladi. Sun'iy hovuzlarda intensiv texnologiyalarni qo'llash orqali baliq mahsuldorligini bir necha barobar oshirish imkoniyati mavjud bo'lib, bu hududiy ishlab chiqarish salohiyatini kuchaytiradi. Shu bilan birga, bunday xo'jaliklar qishloq aholisini ish bilan ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Hududning mehnat resurslari baliqchilik tarmog'ini rivojlantirishda muhim ijtimoiy-iqtisodiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Qashqadaryo viloyati aholisi tarkibida qishloq joylarda yashovchi aholining ulushi yuqori bo'lib, ularning aksariyati qishloq xo'jaligi faoliyati bilan shug'ullanadi. Bu esa baliqchilik xo'jaliklari uchun zarur bo'lgan ishchi kuchini mahalliy resurslar hisobidan shakllantirish imkonini beradi. Baliqchilik tarmog'ining rivojlanishi natijasida nafaqat ishlab chiqarish bilan bog'liq bandlik, balki qayta ishlash, saqlash, transport va savdo sohalarida ham yangi ish o'rinlari yaratiladi. Shu orqali hududda aholi bandligini oshirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga erishiladi.

Qashqadaryo viloyatida mavjud qishloq xo'jaligi infratuzilmasi baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish uchun muhim iqtisodiy asos bo'lib xizmat qiladi. Viloyatda chorvachilik va dehqonchilik bilan bog'liq yem-xashak bazasining mavjudligi baliq uchun ozuqa ishlab chiqarish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuningdek, transport tarmoqlarining rivojlanganligi, ichki bozorlarning mavjudligi hamda viloyatning respublika miqyosidagi yirik iste'mol markazlariga nisbatan qulay geografik joylashuvi baliq mahsulotlarini tez va samarali yetkazib berish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, qayta ishlash korxonalarini joylashtirish uchun zarur bo'lgan sanoat maydonchalari va kommunikatsiya tarmoqlarining mavjudligi baliqchilik klasterlarini shakllantirish uchun muhim infratuzilmaviy omil hisoblanadi. Natijada, tabiiy resurslar va iqtisodiy infratuzilmaning uyg'unligi Qashqadaryo viloyatida baliqchilik tarmog'ini klaster asosida rivojlantirish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Baliqchilik klasterlarini joriy etish Qashqadaryo viloyatida ishlab chiqarish hajmini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi. Klaster tarkibidagi subyektlar

o'rtasida uzviy integratsiya natijasida baliq yetishtirish, inkubatsiya markazlari, yem ishlab chiqarish va qayta ishlash jarayonlari bir butun tizimga birlashtiriladi. Bu esa ishlab chiqarishning uzluksizligini ta'minlab, mahsuldorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, klasterlash texnologik jarayonlarni standartlashtirish va ilg'or boshqaruv usullarini joriy qilish imkonini beradi, bu esa ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga yordam beradi.

Qashqadaryo viloyatida baliqchilik klasterlarini tashkil etishning modeli

Klaster komponenti	Asosiy vazifalari	Hududiy joylashuvi / resurslar	Ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri	Izoh / qo'shimcha imkoniyatlar
Inkubatsiya markazi	Baliq chavoqlarini yetishtirish va yetkazib berish	Suv havzalari, suv omborlariga yaqin hududlar	Mahalliy ish o'rinlari, biologik material sifati	Oziq-ovqat xavfsizligi va ishlab chiqarish barqarorligini ta'minlaydi
Baliq yetishtirish xo'jaliklari	Asosiy ishlab chiqarish; intensiv va yarim intensiv texnologiyalar qo'llash	Sun'iy hovuzlar, tabiiy suv havzalari	Ishlab chiqarish hajmini oshirish, tannarxni kamaytirish	Turli baliq turlari bilan diversifikatsiya imkoniyati
Yem ishlab chiqarish korxonalari	Baliq ozuqasi tayyorlash, importga qaramlikni kamaytirish	Qishloq xo'jaligi resurslari, chorvachilik xo'jaliklariga yaqin	Mahalliy resurslardan foydalanish, ishlab chiqarish samaradorligi	Mahsulot sifatini yaxshilash va tannarxni kamaytirish
Qayta ishlash va sovitish sexlari	Baliqni tozalash, muzlatish, qadoqlash, yarim tayyor mahsulot ishlab chiqarish	Baliq yetishtirish xo'jaliklariga yaqin hududlar	Qo'shimcha qiymat yaratish, bandlikni oshirish	Mahsulotlarni uzoq muddat saqlash va bozorga uzluksiz chiqarish

Transport va logistika tarmoqlari	Mahsulotni tez va samarali bozorga yetkazish	Viloyat ichki yo'llari va respublika bozorlariga yo'nalish	Iste'mol talabini qondirish, eksport salohiyatini oshirish	Hududiy barqarorlik va bozorlarga tezkor yetkazib berish
Bozor va savdo tarmoqlari	Mahsulot realizatsiyasi, narx-barqarorligini ta'minlash	Ulgurji va chakana bozorlar, restoran va ovqatlanish korxonalari	Aholi daromadlarini oshirish, ishlab chiqaruvchilar daromadi barqaror	Mahsulot sifati va iste'mol talabini uzluksiz ta'minlash

Jadval tahlilidan ko'rinib turibdiki, Qashqadaryo viloyatida baliqchilik klasterlarini tashkil etishning muvaffaqiyati hududning tabiiy resurslari, ishlab chiqarish tizimi va ijtimoiy-iqtisodiy omillarni uyg'un integratsiyalashga bog'liq. Klaster tarkibi inkubatsiya markazlari, baliq yetishtirish xo'jaliklari, yem ishlab chiqarish korxonalari, qayta ishlash va sovitish sexlari hamda transport-logistika va savdo tarmoqlaridan iborat bo'lib, har bir komponent o'zaro bog'langan holda ishlab chiqarish zanjirini uzluksiz ta'minlaydi. Inkubatsiya markazlari sifatli biologik materialni yetkazib berish orqali mahsuldorlikni oshirsa, baliq yetishtirish xo'jaliklari asosiy ishlab chiqarish bo'g'ini tashkil qiladi va turli baliq turlari bilan diversifikatsiya imkonini yaratadi. Yem ishlab chiqarish korxonalari mahalliy resurslardan samarali foydalanish orqali tannarxni pasaytiradi, qayta ishlash va sovitish sexlari esa qo'shimcha qiymat yaratib, mahsulotni bozorga uzluksiz chiqarishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, transport va savdo tarmoqlari mahsulot realizatsiyasini kafolatlab, bozor talabini qondirish va eksport salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, jadval klasterning barcha komponentlari o'rtasidagi integratsiya, resurslardan samarali foydalanish va ijtimoiy-iqtisodiy foyda o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aniq ko'rsatib, Qashqadaryo viloyatida baliqchilik tarmog'ini tizimli va barqaror rivojlantirish uchun ilmiy asos yaratadi.

Klasterlash natijasida yangi ish o'rinlari yaratish va aholi daromadlarini oshirish imkoniyati yuzaga keladi. Baliq yetishtirish va qayta ishlash bilan bog'liq bo'lgan ishchi kuchi mahalliy aholi tomonidan to'ldiriladi, shu bilan birga transport, logistika va savdo tarmoqlari orqali qo'shimcha bandlik yaratiladi. Natijada hududda mehnat bozorida raqobatbardosh ish o'rinlari kengayadi va aholining ijtimoiy-iqtisodiy darajasi yaxshilanadi. Bandlikning ortishi mahalliy iqtisodiyotga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida ta'kidlaganidek, "...baliqchilik, parrandachilikni rivojlantirish hisobidan oziq-ovqat mahsulotlari hajmini keskin ko'paytirishimiz kerak.

Sohani rivojlantirish uchun bugungi kunda mamlakatimizda baliqchilik klasterlarini tashkil etish va rivojlantirish asosiy maqsad qilib belgilangan.

Baliqchilik klasterlari hududning oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash va eksport salohiyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Mahalliy ishlab chiqarish hisobidan baliq mahsulotlari iste'mol talabini qondirish imkoniyati oshadi, importga qaramlik kamayadi va yuqori sifatli mahsulotlar bozoriga barqaror ta'minot yaratiladi. Shu bilan birga, klaster asosida ishlab chiqarilgan mahsulotlarni respublika va xalqaro bozorga chiqarish eksport salohiyatini kengaytiradi. Bularning barchasi Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy rivojlanishida, aholi turmush darajasini oshirishda va hududning umumiy barqarorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa. Qashqadaryo viloyatida baliqchilik klasterlarini tashkil etish hududning tabiiy-iqlim sharoiti, suv resurslari salohiyati, mehnat resurslari va mavjud qishloq xo'jaligi infratuzilmasi bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlangan. Klasterlash natijasida baliq yetishtirish, inkubatsiya markazlari, yem ishlab chiqarish, qayta ishlash va logistika tizimlari bir butun iqtisodiy-hududiy tizimga integratsiya qilinadi. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, tannarxni kamaytirish va mahsulot sifatini yaxshilash imkonini beradi. Shu bilan birga, klasterlar hududda yangi ish o'rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi, shuningdek, oziq-ovqat

xavfsizligi va mahalliy bozorlarni barqaror ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Kelgusida baliqchilik klasterlarini joriy etish Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy va ekologik salohiyatini yanada oshirishga, eksport salohiyatini kengaytirishga va hududning raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, klasterlashning samarali hududiy-iqtisodiy mexanizmlari, integratsiyalashgan ishlab chiqarish zanjirlari va ilmiy-texnologik qo'llab-quvvatlash orqali viloyatda baliqchilik tarmog'ini tizimli rivojlantirish mumkin. Shu bilan birga, klasterlar hududiy resurslarni tejash, ekologik barqarorlikni saqlash va aholining sifatli oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini uzluksiz qondirishni ta'minlaydi, bu esa Qashqadaryo viloyatining iqtisodiy geografik rivojlanish strategiyasining muhim komponenti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi, Xalq so'zi, 29.12.2018 yil
2. Вайсорот А. А. Эффективность современных форм организации сельскохозяйственного производства / А. А. Вайсброт // Материалы Междунар. заоч. науч. конф. (15 октября 2008 г.) / URL: <http://www.kgau.ru/new/all/konferenc/01/> (дата обращения: 03.01.2015).
3. Цицан П. Организация сельскохозяйственного производства в переходных странах / П. Цицан, Я. Покровичак, Д. Драбик // Beyond Transition. 2007 № 15 С. 12-13.
4. Xusenov S. X. , Niyozov D. S. , Sayfullaev G. M. Baliqchilik asoslari. Buxoro 2010
5. Fayzullayev M.A. O'zbekiston qishloq xo'jaligi geografiyasi. Monografiya. T.: Kitob bilim yog'dusi. 2024. – 258 bet.
6. Ergashev R.X. Beglayev U.X. "Mamlakatimizda baliqchilik klasterlarini tashkil etish va rivojlantirish". Qishloq xo'jaligida klaster tizimini rivojlantirish: tajribalar, natijalar va istiqbolli yo'nalishlar. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. 2019 yil 24 may: - Buxoro
7. Dusmurotov R. D.Аутымбетов А. К. "Mintaqaviy baliqchilik klasterlarini

shakllantirishning asosiy bosqichlari”. Qishloq xo'jaligida klaster tizimini rivojlantirish: tajribalar, natijalar va istiqbolli yo'nalishlar. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. 2019 yil 24 may: - Buxoro

8. Djumayeva O. E. “Baliqchilik xo'jaligini klaster usulida rivojlantirish” «globallashuv va iqlim o'zgarishi sharoitida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash: muammo va yechimlar» Respublika ilmiy-amaliy anjumani 2024 yil 15 - may